

SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMASI ÖDÜLÜ:
MUSTAFA AKTAR / 'RASATHANÉ İLE BİLİMDE YÜZ ELLİ YIL'

'Rasathaneler tabuların kırıldığı yerler!'

77'nci
**Yunus
Nadi
Ödülleri**

Mustafa Aktar, 20 yapıtın değerlendirildiği, Seçici Kurulu Prof. Dr. Ahmet Mumcu, Dr. Alev Coşkun, Prof. Dr. Emre Kongar, Prof. Dr. Örsan Kunter Öymen, Prof. Dr. Barış Doster, Prof. Dr. Şaduman Halıcı ve Osman Selim Kocahanoğlu'ndan oluşan Yunus Nadi Sosyal Bilimler Araştırması ödülünü Rasathane ile Bilimde Yüz Elli Yıl (Yapı Kredi Yayınları) adlı kitabıyla kazandı. Aktar, "Rasathane'nin sosyal dokusu, düşünce dünyamızın son 150 yılının, hatta neredeyse Tanzimat-Meşrutiyet-Cumhuriyet ile yaşanan toplumsal dönüşümünün birebir şeması gibi" dedi.

PROF. DR. MUSTAFA AKTAR

Prof. Dr. Mustafa Aktar, Boğaziçi Üniversitesi akademisi üyesidir. Lise öğrenimini Saint Joseph Lisesi'nde, üniversite eğitimini elektronik mühendisliği dalında, lisanstan doktora sırasıyla Manchester Üniversitesi, Imperial College ve Boğaziçi Üniversitesi'nde tamamladı. TÜBİTAK Temel Bilimler Enstitüsü'nde yer bilimleri alanında araştırmacı olarak çalıştı. 1996 yılında Boğaziçi Üniversitesi'ne profesör olarak geri döndü. Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü'nün lisansüstü programında dersler verdi. 2004 yılında Ulusal Deprem Konseyi'ne üye seçildi. Bilim tarihine olan ilgisi ise rasathane yıllarca birikmiş olan eski gözlem aletleri ile başladı. Aletlere başlayan kişisel merakı onu rasathane tarihine de yöneltti. Özellikle kurumun bilimsel geçmişine yönelik araştırmalar yaptı.

ÇAĞDAŞ BAYRAKTAR

cagdas.bayraktar@cumhuriyet.com.tr

■ **Sizi böyleli özgün bir alanda bir inceleme kaleme almaya yönlendiren ne oldu?**

Boğaziçi Üniversitesi'nin bir öğretim üyesi olarak Rasathane'de yıllarca görev yaptım. Her yanı tarih fişkıran böyle bir kurum daha yakından tanımak benim için doğal bir refleks oldu. Diğer yandan, rasathane bilim tarihimize açısından önemini de vurgulamak isterim.

Bir kamu kurumu olarak eğitim, üretim, altyapı gibi klasik kamu hizmetlerinin dışında kalmasına rağmen, sadece bilim yaparak 150 yıl varlığını sürdürülmüş olması bana çok ilginç geldi. Rasathane bu yönüyle belki de Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devreden ve sadece bilime odaklı kalmayı becerebilen tek kuruluş olabilir.

'DÜŞÜNCE DÜNYAMIZIN VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜMÜN ŞEMASI'

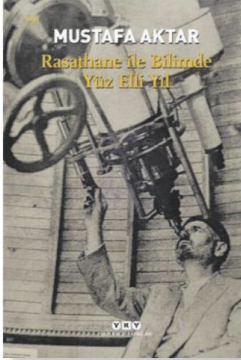
■ **"Bu kitabı yazmaya başladığımızdaki düşüncelerle araştırmalarınız sonucunda vardığınız noktayı kıyaslasanız, neler söylersiniz?"**

Çalışmanın başı ile son arasındaki en büyük değişim kitabın ana ekseninde yaşandı. Başta bilimsel çalışmaların türlerine ve niteliklerine odaklanacağımı düşünmüştüm. Ancak bu sonradan değişti. Bilimsel araştırmalara ek olarak, araştırmacıların kimlikleri, aidiyetleri de ön plana çıktı. Rasathane'nin sosyal dokusu, düşünce dünyamızın son 150 yılının, hatta neredeyse Tanzimat-Meşrutiyet-Cumhuriyet ile yaşanan toplumsal dönüşümünün birebir bir şeması gibiydi.

Rasathane'nin ilk sakinleri yaşam şekli açısından Osmanlı'nın Batı'ya en yakın kesimindedi. Bunlar arasında zengin Rum armatörlerinin iyi eğitim görmüş çocuklarını ve Levantenleri görmek mümkün. Rasathane'nin ikinci kuşağı, Osmanlı Devleti'nin teknokrat yetiştirmek üzere Batı'ya gönderdiği genç aydınlar oldu.

Üçüncü kuşakta ise tamamen yerel okullarda, hatta medreselerde yetişmiş, ama sonradan modern bilime yönelmiş olağanüstü yetenekli Anadolu çocukları yer aldı.

Bunların hepsinin ortak noktası ise bilime, doğaya ve özel-

likle de fizik matematiğe tutkuyla bağlı olmalarıdır. Bu kişilikler konusu elbette çok ilgimi çektii ve önceden planlanmamış da olsa oldukça geniş bir yer ayırdım.

■ **"Rasathanelerin bilimsel gelişimdeki rolünü anlatır mısınız?"**

Ortaçağ sonlarında rasathaneler tabuların kırıldığı yerler oldu. Bu açıdan bazen bir prestij kurumu, bazen da şeytanın evi olarak görüldü. Galileo'nun hikâyelerini hepimiz biliriz. Osmanlı Devleti'nde de yerle bir edilmiş rasathane olayları vardır.

Rasathanelerin bilimsel katkı açısından zirve yaptığı dönem ise 18 ve 19. yüzyıllardır. Bu dönemin rasathaneleri yer ve uzay araştırmaları arasında hiçbir ayırım yapılmaz, hatta birinin diğeri ile ilişkili olduğunu düşünürdük.

Örneğin yerdeki depremler veya iklim değişimleri, uzaydaki güneş lekeleri veya ay tutulmaları ile açıklanmaya çalışılırdı.

20. yüzyılda ise gözlem teknolojisi tamamen değişti ve rasathanelerin de rolü değişti. Örneğin Güneş'i gözlemek için önce dağların zirvelerine teleskoplar taşındı, sonra da bu işi uzaydaki uydular üstlendi.

Günümüzde rasathaneler artık gözlemlerin yapıldığı bir mekân değildir. Gözlem aletleri yer kabuğunun kilometrelerce derinliğinden, Mars'a kadar geniş bir alana dağılmıştır.

DANIŞMAN KURUM ROLÜ

Ancak bu binlerce noktada toplanan veriler yine rasathanelere aktarılmaya devam etmektedir. Veriler bu kurumlarda derlenir, ilk işlemler burada yapılır ve neredeyse saniyeler içinde tüm bilim dünyasının kullanımına sunulur.

Bu arada deprem, manyetik fırtına gibi doğal afetleri, ölçerek biçerek topluma ve ilgili kurumlara iletmek işini de rasathaneler üstlenir. Bugünün rasathaneleri, bu devasa veri akışında kalite kontrolü yapan, ilk değerlendirmeleri üstlenen en yetkin bilim insanlarının yer aldığı bir danışman kurum rolünü üstlenir.

■ **Bu çalışma, okura ve literatüre nasıl bir katkı ola-**

rak nitelenebilir?

Kitabın katkısını farklı birkaç düzlemde ele almak gerekir. Her şeyden önce kitap tarih metodolojisi içinde yazılmıştır. Bu yönüyle bilim tarihi araştırmaları için bir kaynak oluşturacaktır. Ayrıca Rasathane özelinde bakıldığında, önceden bilinmeyen ve ilk defa burada ortaya çıkarılmış çok sayıda bilgi ve belgeler de yer almaktadır. Bilim tarihi dışında kalan okur için ise kitabın doğa bilimlerini neredeyse öykü kitabı diliyle anlatan bir yönü vardır.

Bu yanıyla popüler bilim kitaplarında olduğu gibi bilim dünyasının sorularını, işleyişini, yaşanan tartışmaları anlatır. En son ve en önem verdiğimiz mesaj ise tarihimizde Aydınlanma dönemi olarak adlandırdığımız sürecin, gerçekte bir kurum düzeyinde, hatta bireysel düzeyde nasıl yaşandığı ile ilgilidir. Burada bilimin düşünce dünyamızda ön plana çıkışının bir hikâyesi anlatılmıştır.

'ÖZELLİKLE CUMHURİYET DÖNEMİNDE BİLİMİN SAYGINLIĞI KONUSUNDA BÜYÜK ADIMLAR ATILMIŞTIR!'

Bu süreçte yer alan aktörlerin katkısı ve özellikle kendi bireysel tutkularıyla çok önemli bir rol oynamıştır. Yani aydınlanma sadece devletin karar vererek başlattığı bir süreç olmanın çok ötesinde, toplumun iç mekanizmalarıyla içten içe yaşamaya başladığı bir kültürel değişimdir.

Devletin katkısı doğal olarak bu süreci hızlandırmıştır. Meşrutiyet ve özellikle Cumhuriyet döneminde, Rasathane ön plana çıkarılmış ve bilimin toplumsal saygınlığı konusunda büyük adımlar atılmıştır. Kitapta vermek istediğim en önemli mesajlardan birisi de işte budur. ■